

UNDERVISNINGS
MINISTERIET

En mere varieret skoledag

Der understøtter inkluderende læringsmiljøer

En mere varieret
skoledag

Indhold

1. Et fælles vidensgrundlag	4
2. Variation, der understøtter elevernes motivation og engagement	6
3. Variation og klasseledelse, der understøtter fysisk og aktiv deltagelse og læring	20
4. Gode råd.....	30
5. Hvis du vil vide mere.....	31
6. Litteraturliste	32

BILAG

Bilag 1: Interviewguide - fokusgruppe med elever om en mere varieret skoledag.....	34
Bilag 2: Proces- og implementeringsplan.....	38
Bilag 3: Dokumentation af implementering på skolerne.....	40

Publikationen er udgivet af:

Undervisningsministeriet
Styrelsen for Undervisning og Kvalitet
Frederiksholms Kanal 26
1220 København K
Tlf. 3392 5000
www.uvm.dk

Indhold udarbejdet af Rambøll Management Consulting og Københavns
Professionshøjskole
De anvendte billeder er stillet til rådighed af Undervisningsministeriet.
Layout: Campfire & Co.

Download eller se temahæftet på www.emu.dk
Der kan frit citeres fra temahæftet med angivelse af kilde.
Copyright Undervisningsministeriet 2019
ISBN: 978-87 603-3183-1

Læsevejledning

Dette temahæfte er udviklet på baggrund af erfaringer fra inspirationsprogrammet om styrkelse af inkluderende læringsmiljøer i den pædagogiske praksis. Inspirationsprogrammet er igangsat af Undervisningsministeriet og gennemført af Rambøll Management Consulting og Københavns Professionshøjskole.

Under inspirationsprogrammet har Hjørring, Holstebro, Kolding, Morsø, Sønderborg, Vejen og Tønder Kommune arbejdet med at styrke inkluderende læringsmiljøer gennem fem temaer:

✚ Forældresamarbejde

✚ Fysiske rammer

✚ Børneinddragelse

✚ En mere varieret skoledag

✚ Et godt samarbejde mellem skole, fritidsliv og lokalsamfund

De fem temaer udgør alle væsentlige dimensioner af arbejdet med videreudvikling af inkluderende læringsmiljøer i dagtilbud og skoler. Som dagtilbud eller skole kan man vælge at fokusere på et eller flere temaer i arbejdet med kvalitetsudvikling. Temaernes indbyrdes sammenhæng illustrerer, hvordan der er forskellige greb at skrue på, og hvordan de forskellige dimensioner er gensidigt forbundne, når skoler og dagtilbud ønsker at udvikle egen praksis, så den understøtter inkluderende læringsmiljøer.

I dette temahæfte kan du læse om erfaringer med at skabe systematisk variation i skoledagen som led i arbejdet med at skabe inkluderende læringsmiljøer.

Temahæftet er en del af et samlet materiale udviklet som led i inspirationsprogrammet. Det samlede materiale består af et temahæfte for hvert af de fem temaer. Derudover består materialet af slidepakker der understøtter en lokal udviklingsproces inden for hvert af de fem temaer. Det øvrige materiale kan findes på www.emu.dk.

1. Et fælles vidensgrundlag

Variation i organiseringen af skoledagen/skoleåret og i tilrettelæggelsen af den enkelte undervisningslektion kan bidrage til at skabe øget lyst til læring hos eleverne. En mere varieret skoledag giver eleverne mulighed for at deltage og lære på flere forskellige måder, så alle elever i højere grad kan være del af skolens fællesskaber.

Når man skal arbejde med inkluderende læringsmiljøer, er det derfor centralt at have fokus på, hvordan man kan skabe rammer og organiseringsformer, der muliggør variation og dermed fremmer elevernes deltagelsesmuligheder.

I dette temahæfte præsenteres tre skolars erfaringer med, hvordan variation i organisering samt i undervisningsformer og -indhold kan understøtte inkluderende læringsmiljøer. På forskellig vis har de deltagende skoler arbejdet med at skabe variation i skoledagen, som i højere grad understøtter deres pædagogiske og didaktiske intentioner med fokus på at skabe deltagelsesmuligheder og læringsudbytte for alle elever.

Eksemplerne i temahæftet illustrerer overordnet set tre typer af tilgange til at skabe mere variation i skoledagen:

1) Der er eksempler på variation på det organisatoriske niveau, som fx udmønter sig i form af holddeling og tværfaglige flexdage og skaber mere fleksible og dif-

ferentierede læringsfællesskaber. Dette er med til at understøtte elevernes motivation, nysgerrighed, deltagelse og lyst til læring.

2) Andre eksempler illustrerer, hvordan variation i form og indhold i den enkelte undervisningslektion gør det muligt for eleverne at deltage på nye, mere fysiske og aktive måder, der understøtter forskellige læringstilgange og fremmer elevernes forståelse for konkrete opgaver.

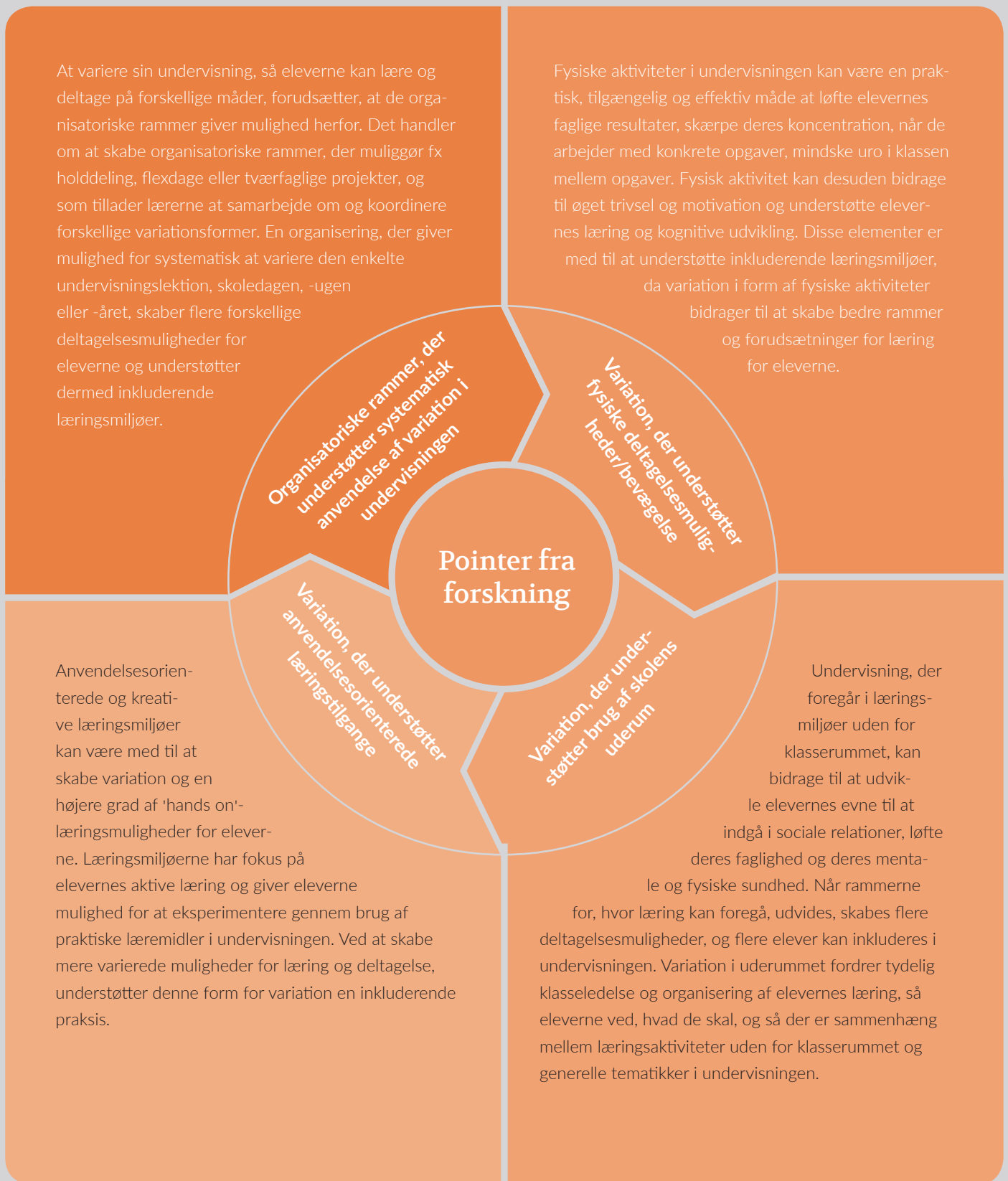
3) Endelig er der eksempler på, at inddragelse af elever som medbestemmere i tilrettelæggelse af undervisningen kan være en måde at sikre variation i undervisningen, som direkte afspejler den konkrete elevgruppes interesser, nysgerrighed og sociale relationer.

De deltagende skoler har arbejdet med udgangspunkt i eksisterende viden om og erfaringer fra praksis om, hvordan variation kan understøtte inkluderende læringsmiljøer i skoler. Hovedpointer fra dette vidensgrundlag er præsenteret i figur 1-1.

I de næste afsnit præsenteres udvalgte cases, der illustrerer skolernes konkrete arbejde med systematisk at skabe variation, der på forskellig vis understøtter inkluderende læringsmiljøer. I bilag findes konkrete redskaber, der kan anvendes, hvis I ønsker at gennemføre lignende projekter.

Figur 1 1: Hvordan understøtter variation i skoledagen inkluderende læringsmiljøer

Kilde: Se litteraturlisten bagerst i temahæftet.

Kommune: Vejen

Institution: Andst Børne- og Skolecenter 0.-6. klasse
og Grønvangskolen 0.-9. klasse

Institutionstype: Folkeskole

2. Variation, der understøtter elevernes motivation og engagement

Det er afgørende for alle elevers trivsel, læring og udvikling, at de har muligheder for at være aktivt deltagende i undervisningen. Elevernes deltagelse kan øges, når de er motiverede og oplever engagement i skolen. Det kan bidrage positivt til elevernes motivation og engagement i undervisningen, hvis de oplever, at skoledagen er kendetegnet ved tilpas og meningsfuld variation, som byder på forskellige deltagelses- og læringsmuligheder.

Det er centralt i arbejdet med variation i skoledagen at holde fokus på, hvorfor vi vil skabe variation, hvad variationen skal bestå af og hvordan. Det er en forudsætning for at kunne skabe variation, at der sikres høj grad af løbende koordination og en organisering, der understøtter udvidede muligheder i skoledagen for at variere undervisningen.

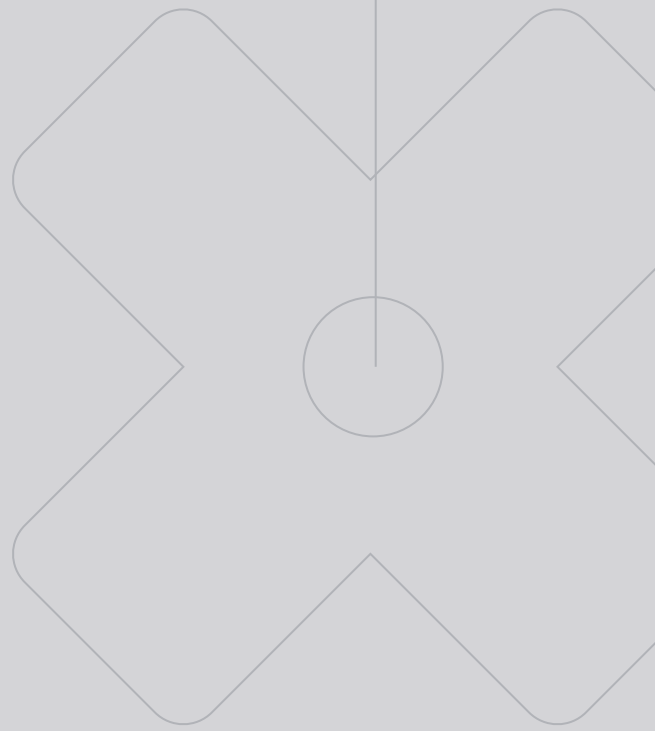

Udfordringen

På Andst Børne- og Skolecenter og Grønvangskolen i Vejen Kommune har det pædagogiske personale og skoleledelsen igennem de sidste to år arbejdet med elevernes motivation, da det er det pædagogiske personales oplevelse, at grupper af elever, specielt i 3.-6. klasse, ikke tilstrækkeligt motiveres og engageres i den daglige undervisning. Skolerne har en generelt høj trivsel i de nationale trivselsmålinger, men scorer lidt lavere i trivselsmålingens spørgsmål omkring, hvorvidt eleverne finder undervisningen spændende.

Skolerne er optaget af, hvordan de kan tilrettelægge læringsmiljøer, der skaber deltagelsesmuligheder for alle elever gennem variation af undervisningen med fokus på at styrke

elevernes motivation og engagement. Ledere og pædagogisk personale på de to skoler vurderer, at de i den enkelte undervisningssituation er opmærksomme på og har redskaber og metoder til at sikre variation. Men variationen koordineres ikke tilstrækkeligt på tværs af undervisere, fag og klasser, og dermed sikres der ikke sammenhæng på skolerne i forhold til, hvordan der skabes variation i skoledagen og i et skoleforløb. Hertil kommer, at pædagogisk personale og ledelse oplever, at de har forskellige forståelser af variation, og at de mangler et fælles sprog om og tilgang til at sikre koordineret variation i elevernes skoledag.

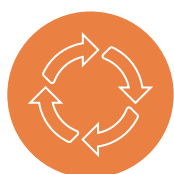

Formål / mål

Det overordnede formål med projektet er at skabe øget motivation og engagement for deltagelse i undervisningen hos eleverne – herunder at styrke elevernes oplevelse af inddragelse og medbestemmelse i forhold til undervisningens tilrettelæggelse. På sigt er det målet at styrke elevernes trivsel og faglige udvikling.

For at indfri denne målsætning skal projektet bidrage til en styrkelse af den pædagogiske praksis og undervisningen i en mere varieret skoledag. Skolerne har opstillet tre konkrete resultater for deres pædagogiske praksis, som de har ønsket at opnå med projektet:

- En fælles forståelse af formålet med en mere varieret skoledag blandt lærere, pædagoger og ledelse på skolerne.
- En koordineret indsats i forhold til at sikre variation i skoledagen, så variationen ikke kun sker i den enkelte undervisers lektioner, men er koordineret på tværs af lektioner og undervisere. Som led i styrket koordination af praksis er det også målet, at der i højere grad arbejdes bevidst med differentiering i forhold til elevernes forskellige forudsætninger for at være aktivt deltagende.
- En vidensbaseret tilgang til arbejdet med øget variation i skoledagen, hvor aktiviteter og tiltag i undervisningen planlægges ud fra viden om sammenhæng til forventede resultater i form af øget motivation, deltagelse og på sigt styrket faglighed hos eleverne.

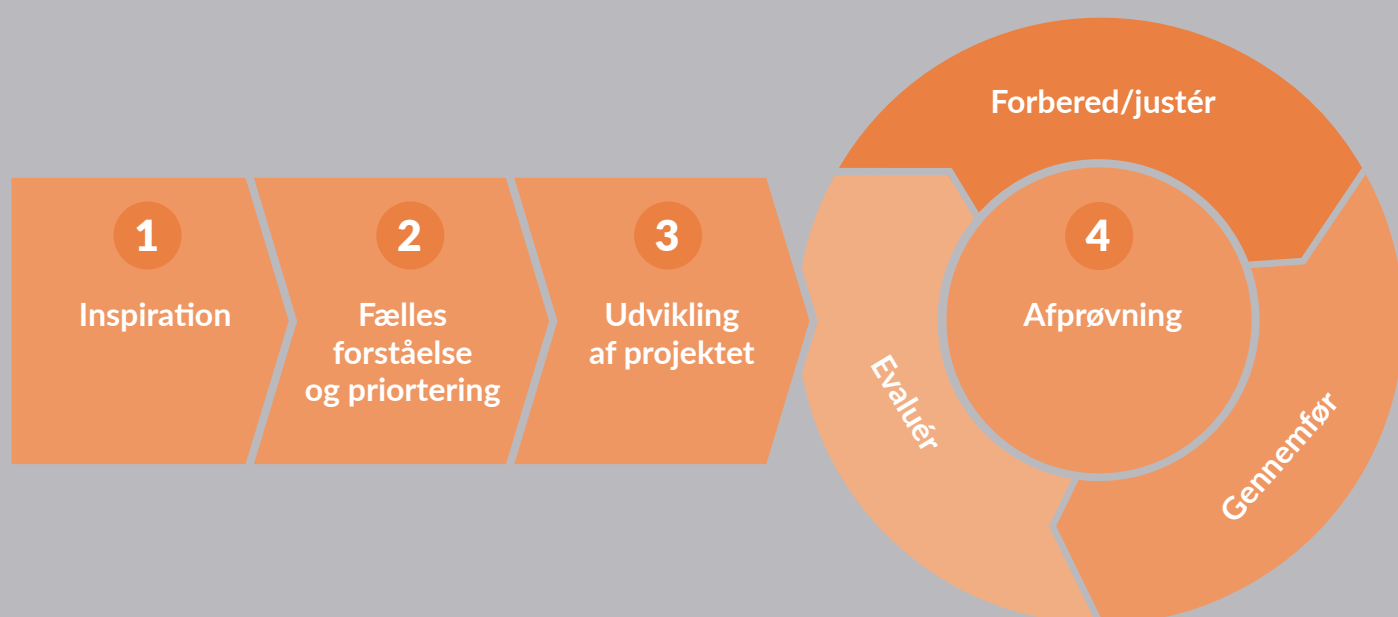
Proces

Projektet blev indledt med etablering af en arbejdsgruppe med deltagelse af to lærere, en pædagogisk leder og en skoleleder fra hver af de deltagende skoler samt en konsulent fra skoleforvaltningen. Den ene skoleleder blev udpeget som projektleder. Dernæst blev der indledningsvist gennemført en såkaldt behovsanalyse af skolernes oplevede udfordringer og udviklingsbehov i relation til en mere varieret skoledag. Som led heri blev lærere, pædagoger og ledelse på begge deltagende skoler interviewet. På den baggrund blev en række udfordringer udledt og på

en fælles workshop prioriterede arbejdsgruppen, hvilke udfordringer der skulle arbejdes med at finde løsninger på i projektet.

Figuren nedenfor illustrerer den udviklingsproces, som skolerne har arbejdet ud fra i arbejdet med at skabe mere inkluderende læringsmiljøer gennem øget variation i skoledagen. Processen består af fire faser: 1) inspiration; 2) fælles forståelse og prioritering; 3) udvikling af projektet og 4) selve afprøvningen.

Figur 2-1: Udviklingsprocessen

1. Inspiration

For de deltagende skoler var det nyt at arbejde systematisk med variation til understøttelse af inkluderende læringsmiljøer. Det var derfor vigtigt at begynde med at dele viden og inspiration, som man kunne tage udgangspunkt i, i udviklingen af projektet. I projektet blev der gennemført et kick-off-møde med præsentation af eksisterende viden om og erfaringer fra praksis med, hvordan en mere varieret skoledag kan understøtte inkluderende læringsmiljøer.

Med udgangspunkt i den præsenterede viden var der på kick-off-mødet fælles refleksion over formålet med at arbejde med variation og drøftelser af variation, der allerede er del af praksis, og arbejde med variation, man gerne vil blive bedre til.

2. Fælles forståelse og prioritering

I skolernes indledende arbejde med at prioritere fokusområder i projektet var der stor opmærksomhed på at koble projektet til skolernes eksisterende arbejde med kvalitetsudvikling. Skolerne i Vejen Kommune har fokus på synlig læring og praksisudvikling i professionelle læringsfællesskaber. Det var derfor vigtigt for både ledere og medarbejdere i arbejdsgruppen, at projektets udviklingsproces blev knyttet tæt hertil. Derfor blev det aftalt, at skolerne ville arbejde med inspiration fra aktionslæringsforløb i forhold til at afprøve udviklede tiltag, der kan imødekomme de prioriterede fokusområder. På en workshop arbejdede skolerne med at udvikle en fælles forståelse af, hvorfor en mere varieret skoledag er centralt i arbejdet med elevernes motivation og engagement i undervisningen, samt at

udvikle et fælles sprog for, hvad vi forstår ved variation i skoledagen, og hvordan det konkret kan understøttes organisatorisk.

3. Udvikling af projektet

Udvikling af indsatsen og afprøvning i praksis er foregået parallelt i projektet ved, at skolerne har udviklet og afprøvet forskellige tiltag i afgrænsede perioder, hvorefter arbejdsgruppen har dannet ramme for fælles refleksion over pædagogisk personale erfaringer med tiltagene i praksis.

Ligesom skolerne i kommunen i forvejen arbejder med synlig læring, har de også fokus på elevinddragelse og medbestemmelse. Særligt den ene af de to deltagende skoler har dette som deres indsatsområde. For at skabe et kvalificeret grundlag og afsæt for at fastlægge indholdet i den varierede skoledag, som skulle udvikles og afprøves i projektet, valgte arbejdsgruppen derfor at inddrage elevernes perspektiv i udviklingsprocessen.

Således blev der i perioden fra den første workshop i arbejdsgruppen og inden næste arbejdsgruppemøde gennemført en fokusgruppe i hver af de seks deltagende klasser med fire til seks udvalgte elever. Formålet var at få elevernes input til og ønsker for en mere varieret skoledag med et indhold, de oplevede som motiverende, og som appellerede til elevernes nysgerrighed og engagement. Der blev udvalgt fire til seks elever ud fra bestemte kriterier, og hvor eleverne repræsenterede en spredning i klassen ift. faglige og sociale kompetencer og interesser, tilgang til læring og skolegang, læringsstil mm.

Udvalgte spørgsmål i interviewguide til fokusgruppeinterview med elever om undervisning, der motiverer og engagerer

- Synes I generelt, at undervisningen er spændende (og motiverende) på en sådan måde, at I får lyst til at være med og lære mere?
- Hvornår er undervisningen spændende? Beskriv en undervisningsgang eller en hel skoledag, hvor I særligt fik lyst til at lære mere, blev nysgerrige, fik mulighed for at undersøge eller øve jer i noget, som I virkelig havde lyst til?
- Hvorfor var undervisningen spændende? (Motiverende/inspirerende?) Var det fx:
 - Det, I lavede (aktiviteterne)? Måden, I blev undervist på?
 - Det, I skulle lære noget om/finde ud af? (Indholdet i undervisningen, tema, fag, problemstilling)?
 - Jeres lærer, der gjorde/sagde noget? (Undervisningen var motiverende)?
 - Stedet/rummet, I blev undervist?
- Hvad sker der I undervisningen, når I oplever, at det er særligt spændende, interessant (motiverende)? Er det, når der ...
 - Fx indgår bevægelse, værksteder, ud-af-huset-aktiviteter, besøg?
 - Hvornår oplever I, at undervisningen eller skoledagen (som helhed) ikke er så spændende og interessant? (Er mindre motiverende?)
 - Er der nogle situationer eller tidspunkter i skoledagen, hvor I måske ligefrem keder jer?
 - Hvad skyldes det?

Interviewguide til fokusgruppe med elever findes i bilag 1

Eleverne gav gennem fokusgruppeinterviews bl.a. udtryk for, at de finder undervisningen motiverende, når de arbejder med virkelighedsnære problemstillinger, hvor de skal løse opgaver i fællesskab og gerne i autentiske læringsmiljøer. Det kan fx være ved at besøge steder, der understøtter undervisningen og muliggør dybdegående undersøgelse, at få besøg af en gæsteunderviser med speciale i et givent emne og at få lov til selv at bestemme arbejdsform og arbejdssted.

Eleverne gav også udtryk for, at de motiveres af tværfaglige forløb med værkstedsundervisning, der kombinerer teoretisk og praktisk viden, samt undervisning på tværs af årgange. Elevinterviewene viste også, at eleverne finder undervisningen kedelig, når underviseren holder for lange oplæg og instruktioner, og når undervisningen består af gentagelser af et fagligt indhold, der formidles flere gange på samme måde.

Udbyttet af elevfokusgrupperne blev drøftet i arbejdsgruppen og bidrog til udvikling af en første skitse til en mere varieret skoledag, som skulle implementeres og afprøves i praksis. Skolerne valgte en tilgang til implementering af de udviklede tiltag og indsatser, hvor tre klasser på hver skole i første omgang dannede ramme for afprøvninger i projektperioden.

Skolerne har arbejdet med en implementeringsplan for projektet (på projektlederniveau) og en skabelon for løbende dokumentation af tiltag i projektet, der understøtter planlægning og evaluering af tiltag. Implementeringsplan er vedlagt i bilag 2 og skabelon for løbende dokumentation af tiltag i projektet er vedlagt i bilag 3.

4. Afprøvning (forbered/juster, gennemfør, evaluer)

Selve afprøvningen har fulgt projektplanen, som beskrevet ovenfor. De deltagende skoler har givet udtryk for, at det i afprøvningen har været en fordel med faste mødedatoer, hvor eksterne inviteres ind til vidensdeling og sparring. Således har møderne i arbejdsgruppen haft karakter af reflekterende team, hvor lærere, pædagoger og ledere i fællesskab har reflekteret over erfaringer fra afprøvningsne. De faste møder i arbejdsgruppen har hjulpet til at holde fokus på projektet i en travl hverdag, da de har fungeret som centrale deadlines, der ikke kan skubbes. Oplevelsen på skolerne er, at eksterne deltagere (fx kolleger fra andre skoler, kommunens konsulenter eller eksterne konsulenter) giver værdi i form af eksterne blikke på egen hverdag og praksis.

Indhold

Indsatsen består overordnet i at organisere skoledagen på nye måder, der understøtter en øget systematik i arbejdet med at skabe variation i skoledagen. På begge skoler er gennemført flexdage, hvor der har været fokus på elevernes med- og selvbestemmelse, variation i arbejdsmetoder, læringsrum og fagligt indhold med fokus på differentiering og holddeling, der tager afsæt i elevernes forskellige forudsætninger og behov. På den måde er det intentionen, at flexdagene kan bidrage til at videreudvikle skolernes inkluderende læringsmiljøer ved at tilbyde nye og flere deltagelsesmuligheder for eleverne, eksempelvis gennem udeundervisning, bevægelse og fleksibel holddannelse.

Skemaet blev brudt op og det pædagogisk personale, der underviser eleverne den pågældende dag, fik mulighed for at tilrettelægge skoledagen ud fra andre principper end de eksisterende klasser og lektioner, og med afsæt i de fag, som eleverne normalvis har den dag. Baseret på de indledende elevfokusgrupper og medarbejdernes egne ønsker til at skabe større variation i skoledagen blev det besluttet at arbejde med følgende metoder og elementer i flexdagene:

- Peer learning
- Holddannelse på interessebaserede værksteder
- Udeundervisning
- Bevægelse.

Der blev desuden aftalt en række såkaldte "benspænd for pædagogisk personale" i forhold til tilrettelæggelse af en mere varieret skoledag:

- Faglige oplæg fra underviseren må højst vare 10 minutter
- Der skal gennemføres brainbreaks, der relaterer til det fag/den problemstilling, eleverne arbejder med (så det ikke opleves som løsrevet pause)
- Undervisningsforløb skal være tværfaglige.
- Der er gennemført en lang række flexdage med forskelligt indhold og fokus i projektet. Nedenfor præsenteres to eksempler på flexdage.

Matematik med cykel

– når matematikundervisningen flyttes udendørs og kobles til anvendelsesorienteret læring

Et eksempel på en flexdag, hvor undervisningen fulgte metoden 'holddannelse på interessebaserede værktøjer' er Matematik med cykel, hvor eleverne på 3. årgang blev samlet på tværs af klasser og inddelt på fire mindre hold. Målsætningerne for dagen var både af faglig og social karakter.

- Holddannelsen tog afsæt i et ønske om at styrke elevernes sociale relationer på årgangen. Målet var således både at skabe mulighed for, at eleverne kunne indgå i nye sociale relationer og herigennem skabe nye deltagelsesmuligheder, der tilgodeser elever, som af forskellige årsager ikke altid lykkes med at deltage i deres egen classes sociale og faglige fællesskab. Målet var samtidig at styrke elevernes samarbejdsevner, samt at undervisere og elever kunne lære hinanden at kende på tværs af klasser og skabe andre læringsmuligheder for eleverne gennem nye underviserelevrelationer.

- De faglige mål for eleverne var, at eleverne skulle bestå den lille cyklistprøve, herunder at kende sin cykel og krop ved at mestre sving, balance, op- og nedkørsel samt hop med cykel. Derudover skulle eleverne blive fortrolige med tidtagning og måling af bremselængde med brug af stopur og målebånd.
- Undervisningen foregik udendørs på en cykelbane. Dagen blev indledt af en kort lærerinstruktion om dagens mål og proces. Derefter arbejdede eleverne på hold med at holde balance på cyklen, at kunne cykle op- og ned ad ramper og at køre og holde i position på cyklen. Derudover arbejdede de med at tage tid på hinanden med stopur og måle distancer samt udvalgte dele på cyklen med målebånd. Eleverne skulle som led i dagen bestå den lille cyklistprøve.

Eksempel 2 - Flexdage:

Medbestemmelse som metode til at øge elevernes motivation og nysgerrighed

Et andet eksempel på flexdage er et forløb med to flexdage på mellemtrinnet med fokus på elevernes medbestemmelse om valg af arbejdsmetode og arbejdssted (læringsrum på skolen og udenfor). Det pædagogiske personale på mellemtrinnet var nysgerrige efter at undersøge, om eleverne blev mere motiverede og nysgerrige i undervisningen, når de selv fik indflydelse på, hvordan og hvor de ville arbejde. Intentionen var at skabe læringsrum, der imødekommer elevernes lyst til læring, og hvor eleverne får indflydelse på at forme deres egen arbejdsproces og herigennem skabe muligheder for deltagelse, som tager afsæt i den enkelte elev. Derudover var det et mål at skabe tryghed, samhørighed og øget kendskab til hinanden på tværs af klasser gennem forløbet.

Det pædagogiske personale havde udvalgt et fælles tema for flexdagene, som alle elever skulle arbejde med. I første forløb skulle eleverne arbejde med temaet 'dyr' og i andet forløb 'Egeskov Slot'. Årsagen til, at temaet var givet på forhånd, var at fokusere på én type variation i forløbet – nemlig elevernes medbestemmelse om arbejdsform og arbejdssted – og holde det faglige indhold og tema fast, så eleverne ikke også skulle forholde sig til dette.

På flexdagene blev forløbet igangsat med en kort fælles gennemgang af mål og kriterier for flexdagen, hvor eleverne var samlet på tværs af 3. til 5. klassetrin. Følgende kriterier for flexdagen blev formidlet til eleverne:

- Eleverne vælger sig ind på den arbejdsmetode, der motiverer dem mest; Peer learning, individuelt arbejde, makkerpar eller gruppearbejde.
- Eleverne sammensætter selv de grupper, de skal arbejde i, ud fra en vurdering, hvem de arbejder bedst sammen med (undtaget, hvis man har valgt individuel/makkerarbejde).
- Eleverne må selv vælge, hvor de vil arbejde – indendørs på skolen eller udendørs på skolens arealer. De skal give besked til underviseren om, hvor de arbejder.
- Alle skriver en dagsorden for dagen i Google Docs: Hvad skal vi arbejde med og hvordan vil vi arbejde?
- Alle skal planlægge og gennemføre én faglig brain-break i løbet af dagen.
- Der skal udarbejdes et produkt, der formidler arbejdet med teamet, som kan fremlægges for de øvrige elever og undervisere.
- Vi forventer, at alle er færdige med deres produkt kl. 12:45 og er klar til at holde et kort oplæg for resten af holdet. Alle skal desuden udfylde et evalueringsark (se boksen).

Elever reflekterer over forventninger til undervisningsforløb og egen deltagelse og læring af flexdage

Eleverne får til opgave at skrive logbog som led i den ugentlige flexdag, hvor de reflekterer over forventninger til flexdagen ved dagens start, og ved dagens afslutning reflekterer over egen deltagelse og læring.

Den afsluttende refleksion gennemføres først som en individuel evaluering, og dernæst en gruppevis evaluering. Den individuelle evaluering gennemføres skriftligt, hvor eleverne skal reflektere over egen deltagelse og udbytte ud fra følgende spørgsmål:

- Hvad motiverede mig?
- Hvornår lærte jeg mest?
- Hvad gjorde jeg selv for at lære noget?
- Fik jeg lært det, jeg ville?
- Var der noget, der var svært, og hvad gjorde jeg så?

Derefter evaluerer eleverne gruppevis de anvendte metoder ud fra to spørgsmål, som de drøfter mundtligt i den gruppe, de har arbejdet sammen med gennem dagen:

- Var det en god arbejdsmetode?
- Hvorfor/hvorfor ikke var det en god arbejdsmetode?
- Hvorfor motiverer den os?

Pædagogisk personale faciliterer en fælles opsamling med eleverne, hvor de får mulighed for at høre hinandens refleksioner over deltagelse og udbytte af dagen. Pædagogisk personale anvender bl.a. elevernes refleksioner til at vurdere, hvorvidt og hvordan flexdagene er lykkedes med at skabe deltagelsesmuligheder og læring for alle elever. Nogle elever reflekterer eksempelvis over, at de har haft vanskeligt ved at finde en rød tråd med de meget afvekslende dage. Andre elever efterlyser mere lærerstyring i gruppearbejdet.

Disse input har pædagogisk personale taget med ind i planlægningen af de kommende flexdage med fokus på at skabe rammer, der tilgodeser elever, som har behov for og ønske om øget voksenstyring. Der er på den foranledning etableret et værksted/gruppe under flexdagene, som er lærerfaciliteret, hvor elever, der ønsker denne arbejdsform, kan melde sig til. Andre elever, der ønsker en mere selvstændig arbejdsform, har mulighed for dette i grupper og makkerpar.

Inden for den valgte arbejdsmetode er eleverne selvledende, dvs. at de selv planlægger og styrer dagens arbejde mht. pauser, arbejdssted mm. Eleverne arbejder ud fra det fælles oplæg på årgangen i forhold til kriterier for samarbejde, produkt og arbejdsgang. Eleverne skal lægge mindst en fysisk bevægelsesaktivitet (såkaldt brainbreak)

ind undervejs i dagen. Lærere og pædagoger fungerer som vejledere på flexdagen, hvor eleverne henvender sig med spørgsmål og behov for sparring på eget initiativ.

Faglige 'brainbreaks' giver fornyet energi og ro

De deltagende skoler har anvendt brainbreaks igennem flere år. Brainbreaks er korte afbræk indlagt i den stillesiddende undervisning, hvor kroppen aktiveres. Der har imidlertid været en oplevelse af, at brainbreaks blev pauser, der ikke kobledes til fagene, og som ofte havde en forstyrrende effekt, idet eleverne var svære at få til at falde til ro og koncentrere sig igen efter en brainbreak. Som del af projektet har skolerne derfor arbejdet med brainbreaks på nye måder. Det har skolerne valgt at gøre ved at give eleverne ansvar for at planlægge og gennemføre brainbreaks. På den måde har det været ønsket, at eleverne skulle tage større ansvar for, at brainbreaks var sjove og gennemførtes på en ansvarlig måde. Det pædagogiske personale har opstillet en række kriterier for elevernes arbejde med brainbreaks:

Først og fremmest er der formuleret fire typer af brainbreaks, der anvendes til forskellige formål:

- Sociale brainbreaks (fx fællesskab)
- Koordination (fx styrke, motorik)
- Puls (fx højt aktivitetsniveau)
- Velvære (fx massage, afspænding).

Eleverne har fået til opgave at udvikle brainbreaks, der knytter an til et fag i seksmandsgrupper (to elever fra hver af de tre klasser på årgangen) ud fra følgende krav:

- Vælg fag (dansk, matematik, engelsk og natur/teknik)

- Lav jeres egen brainbreak til årgangen til det valgte fag
- Skriv regler og forklaring på aktiviteten
- Tænk ud af boksen – opfind nye aktiviteter – bland med noget, I kender fra fx andre fag
- Stå for denne brainbreak i den almindelige undervisning når det bliver jeres tur.

Eleverne har lavet brainbreaks på små kort, som er lagt i kuverter med elevernes navne udenpå. Kuverterne er samlet i en kurv, som står i klassen, og hvorfra det pædagogiske personale trækker en kuvert, når der skal gennemføres brainbreaks. Til at begynde med arbejdede skolerne især med brainbreaks på flexdagene. Senere er det udbredt til alle skoledage, hvor aftalen er, at der gennemføres minimum to brainbreaks pr. klasse om dagen. Det er klasseteamet, som har ansvar for at koordinere, i hvilke fag der gennemføres brainbreaks hvilke dage. Eleverne står for at gennemføre deres egen brainbreak. Der udvikles nye brainbreaks med jævne mellemrum.

Variation, der understøtter elevernes motivation og nysgerrighed

Flexdagen er en måde at organisere skoledagen, og som skaber rammer for, at eleverne kan arbejde tværfagligt ud fra nye arbejdsmetoder og med en høj grad af inddragelse og medbestemmelse. Dette er en virkningsfuld metode til at øge elevernes motivation og engagement i undervisningen, og herigennem at skabe bedre forudsætninger for elevernes aktive deltagelse og herigennem øget faglig læring og styrket trivsel i skolen. Det pædagogiske personale anvender holddannelse til at tilrettelægge en mere differentieret undervisning med afsæt i elevernes interesser og præferencer for arbejdsform og arbejdssted.

Flexdagen er også en organiseringsform, hvor undervisningen (lettere) kan flyttes udendørs, fordi skemaet brydes op over en hel skoledag. Udendørsundervisning rummer gode muligheder for at integrere bevægelse og anvendelsesorienteret læring, som kan være virkningsfulde elementer i at styrke skolernes inkluderende læringsmiljøer, hvor deltagelse og læring faciliteres på måder, der imødekommer forskellige læringsstile, forudsætninger og behov hos eleverne.

Erfaringer og resultater

- En central læring i projektet er, at variation i undervisningen skal koordineres mellem underviserne, for at sikre, at eleverne også møder variation på tværs af flexdage. Efter de første gennemførte flexdage i projektet blev det tydeligt, at det faglige indhold og temaer i flexdagene var koordineret, mens arbejdsform ikke i tilstrækkelig grad var koordineret og dermed blev ensformig.
- Det er motiverende for både elever og undervisere, at årgangens undervisere har undervist på tværs af klasser – det er også variation. Desuden er det oplevelsen blandt det involverede pædagogiske personale, at teamsamarbejdet på årgangen er blevet styrket, herunder at det pædagogiske personale internt har fået øjnene op for hinandens styrker og svagheder i teamet. Dette bekræftes af eleverne i de deltagende klasser, som under fokusgruppeinterviews fortæller, at de har oplevet, at deres undervisere på årgangen er blevet glattere. Dertil fortæller eleverne, at de under flexdagene med udeundervisning oplever, at regler og rammer er tydelige, og at underviserne er blevet mere afslappede og rare at være sammen med i undervisningen.
- At gøre eleverne medbestemmende i forhold til at sikre relevant og meningsfuld variation i undervisningen er ifølge de deltagende lærere og pædagoger det mest virkningsfulde i forhold til at øge elevernes motivation og engagement. Erfaringen er, at eleverne tager mere ansvar og deltager mere aktivt, når de oplever, at de bliver hørt. Eleverne fortæller selv, at de er stolte over at blive inddraget, og de oplever, at deres undervisere lytter til og anvender deres input således, at eleverne oplever at have reel indflydelse på undervisningen.
- Det er væsentligt at tydeliggøre for eleverne, at skolen har valgt at arbejde med variation, og hvorfor det er valgt. Skolerne har oplevet, at elevernes udbytte øges, når det er ekspliciteret, at arbejdet med at skabe variation, og at eleverne har medbestemmelse på variationen, sker for at styrke elevernes motivation og engagement – og herigennem øge deres deltagelse i undervisningen. Det kan ligeledes tydeliggøres for eleverne, at formålet med at øge deres deltagelse er at styrke deres faglige læring, trivsel og glæde ved at gå i skole.
- Når der arbejdes med variation i skoledagen, er det vigtigt, at variationen ikke er for hyppig med for mange skift og for korte aktiviteter. Nogle elever oplever, at det er hårdt med for mange skift, og at de mister dybde og rød tråd i undervisningen. Således giver enkelte elever udtryk for, at de er udfordret af den øgede variation i skoledagens organisering, som er indført med flexdagene. Det kan være elever, der er bekymret for, om de kan præstere under friere rammer, og elever, der føler sig utrygge i nye omgivelser og ikke har mod på nye oplevelser. Her har underviserne arbejdet målrettet med at gøre eleverne trygge ved nye undervisningsformer, fx ved systematisk forberedelse forud for flexdagene.
- Erfaringen fra projektet er videre, at lærere og pædagoger er nødt til at differentiere både mål og proces under flexdage, for at sikre, at alle elever får mulighed for at deltage. Konkret er der gode erfaringer med at bryde et overordnet mål ned på delmål, for at skabe mulighed for, at eleverne bedre kan spejle sig i målene. Der er også gode erfaringer med at tydeliggøre forskellige roller i samarbejdsprocesser. Det kan fx være at tydeliggøre, at det er i orden at gennemføre en opgave individuelt >

fremfor gruppevis for elever, der ønsker det. Det kan også være ved at tydeliggøre roller og opgaver, der har en mere understøttende karakter i en proces, som elever, der ikke ønsker at være i centrum, kan få lov at varetage.

- Eleverne giver udtryk for, at undervisningen på flexdagene er motiverende og spændende, fordi de er aktive, medbestemmende, har ansvar for egen læring, er udendørs og får frisk luft og arbejder med fagene på nye måder, der er mere undersøgende og praksisrettede, fx

relaterede til konkrete problemstillinger og løsninger i praksis.

- Det pædagogiske personale oplever, at elevernes engagement og deltagelse i undervisningen er højere end normalt på flexdagene. Derudover oplever de, at der bliver knyttet nye sociale relationer mellem eleverne indbyrdes og mellem undervisere og elever på tværs af klasser.

3. Variation og klasseledelse, der understøtter fysisk og aktiv deltagelse og læring

En varieret undervisning kan være med til at skabe forskellige lærings- og deltagelsesmuligheder, så alle elever kan deltage aktivt og være del af skolens fællesskaber. Forskellige typer af variation, der understøtter fysisk og aktiv deltagelse i undervisningen, kan bidrage positivt til elevernes udvikling og læring, og det er derfor væsentligt, at eleverne oplever at kunne deltage i undervisningen på varierede og meningsfulde måder, hvor de bruger kroppen aktivt.

I arbejdet med at variere undervisningen gennem fysiske aktiviteter, hvor skolens uderum eller fællesarealer anvendes, er tydelig klasseledelse en central forudsætning for elevernes læring. Det er vigtigt at holde fokus på det faglige indhold, så eleverne oplever, at der er sammenhæng og overførbarhed mellem undervisningen i klassen, og de aktiviteter, der foregår i idrætshallen, på boldbanen eller i skolens nærmiljø.

Udfordringen

På Rinkenæs Skole i Sønderborg Kommune er lærere og skoleledelse optagede af at tilrettelægge undervisning, der i højere grad tilgodeser elevernes forskellige læringsforudsætninger og understøtter deres aktive deltagelse. Lærerne oplever, at flere elever ikke deltager aktivt i undervisningen, fordi de har svært ved at koncentrere sig, når de skal sidde stille og arbejde, og når opgaver bliver for abstrakte og u håndgribelige.

På Rinkenæs Skole ønsker ledelse og lærere derfor at arbejde med at skabe og koordinere forskellige typer af variation i undervisningen, der tager afsæt i en mere anvendelsesorienteret tilgang og understøtter fysisk, aktiv deltagelse og læring for alle elever - både i og uden for klasseværelset.

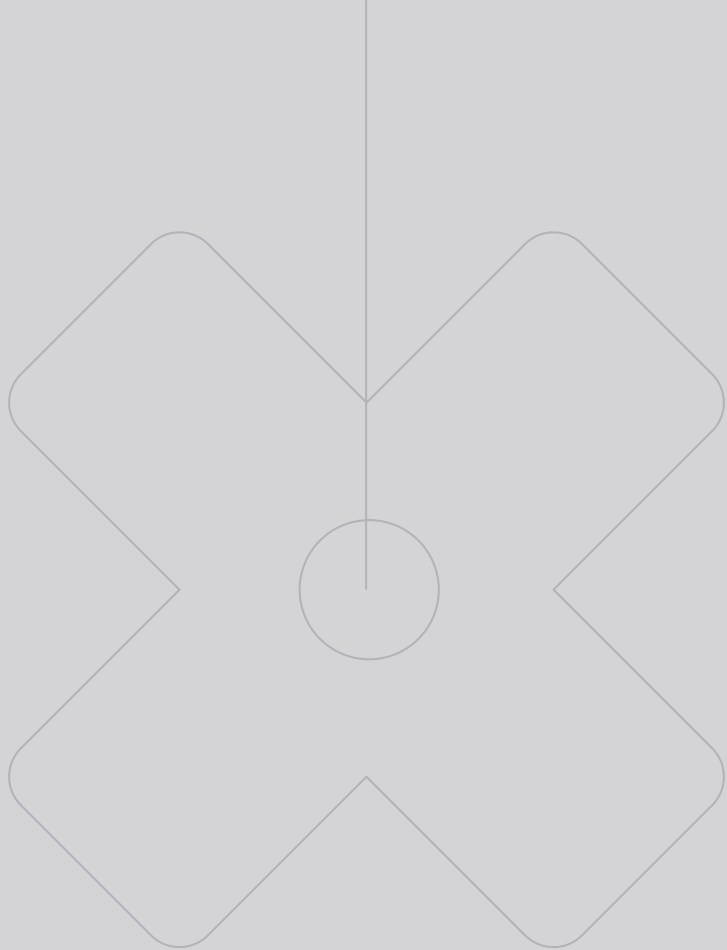
Lærerne er desuden optagede af at blive bedre til at udøve klasseledelse, når undervisningen, som del af en mere varieret skoledag, foregår uden for klasserummet, fx på skolens udearealer eller i hallen. Lærernes oplevelse er, at

undervisningen let bliver kaotisk og svær at gennemføre, når undervisningen flyttes ud af klasserummets faste rammer, og at eleverne ikke altid kan koble aktiviteterne i uderummet til læring og de indholdsmæssige tematikker i undervisningen. De vil derfor gerne arbejde med at skabe fælles strukturer og retningslinjer på tværs af klasser og fag, der understøtter klasseledelse i uderummet i forhold til organiseringen af aktiviteter. Dette for at sikre, at eleverne ved, hvad der forventes, og hvad de skal gøre, når undervisningen foregår andre steder end i klassen, og i forhold til at skabe indholdsmæssige koblinger til det, eleverne er i gang med at lære. Det handler således både om at udarbejde fælles retningslinjer internt på skolen og at oparbejde rutiner i klasserne for, hvordan undervisningen skal foregå i uderummet. Og som led heri at tydeliggøre målene for eleverne og målenes sammenhæng med læringsaktiviteterne i uderummet. Intentionen er, at undervisningen således kan skabe meningsfuld variation, der bidrager positivt til alle elevers læring og motivation.

Kommune: Sønderborg

Institution: Rinkenæs Skole, 0.-6. klasse

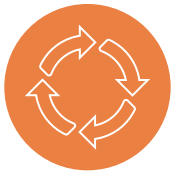
Institutionstype: Folkeskole

Formål / mål

Det overordnede formål med skolens indsats er at udvikle en mere varieret skoledag, som skaber forskellige muligheder for læring og deltagelse for alle elever. Variation i den enkelte undervisningslektion og i skoledagen generelt skal tilgodese alle elever. Ledelse og lærere har en særlig opmærksomhed på elever, der i begrænset omfang deltager i undervisningen på grund af manglende koncentration eller motivation, og som lærerne kan have svært ved at understøtte både fagligt og socialt. Skolen sigter således mod følgende mål med projektet:

- En højere grad af anvendelsesorienterede variationsformer i undervisningen med henblik på at skabe aktiv deltagelse for alle elever, øget motivation og lyst til læring.
- Systematisk og koordineret anvendelse af forskellige variationsformer i undervisningen.
- Fælles strategier og retningslinjer i forbindelse med undervisning uden for klasserummet med henblik på at sikre organiseringsformer, som fremmer deltagelse og meningsfulde læringsaktiviteter.

Proces

Som led i kommunens generelle arbejde med kvalitetsudvikling, skal alle skoler i Sønderborg Kommune udvikle læringsmiljøer, der integrerer varierede tilgange til læring og dermed skaber flere muligheder for læring og deltagelse for elever. Skolernes deltagelse i inspirationsprogrammet om en mere varieret skoledag til understøttelse af inkluderende læringsmiljøer kobler sig derfor i høj grad til kommunens eksisterende fokusområde.

Projektet blev indledt med en behovsanalyse på et møde med ledelse og lærere på Rinkenæs Skole. Pga. manglende ressourcer har skolens pædagoger ikke været direkte involveret i projektet. Lærerne udgør en forholdsvis lille gruppe, og stort set alle har været involveret i arbejdsgruppen omkring projektet. Med afsæt i eksisterende viden blev ledelse og lærere præsenteret for temaet omkring en mere varieret skoledag. Formålet var at etablere et fundament af forskningsbaseret viden, som skolen kunne tage afsæt i, når de skulle udvikle deres konkrete variationsformer i undervisningen og ind i skolens organisering. Behovsanalysen havde til formål at afdække det, skolen i særlig grad oplevede sig udfordret af i relation til at udvikle og integrere flere variationsformer. De konkrete tiltag blev således udviklet på baggrund af de reelle behov, skolen oplevede. Det indledende møde bidrog desuden med at skabe et fælles billede af det, de oplevede at lykkes med i deres pædagogiske praksis i forhold til at variere undervisningen. På den baggrund blev det muligt at bygge videre på og koble de nye variationsformer med deres erfaringer og praksis.

Rammerne for projektets første fase blev desuden fastlagt, så lærerne i tiden indtil det næste projektmøde skulle variere undervisningen i minimum tre lektioner over en periode på to uger. Denne struktur blev skabt for at sikre

et fokuseret arbejde med at udvikle og afprøve nye typer af variation, for herefter i fællesskab at reflektere over erfaringer og justere inden næste afprøvningsfase.

Med henblik på at forankre variation som en fast del af praksis og sikre den fortsatte udvikling af forskellige variationstyper, blev det efter den indledende proces besluttet, at lærerne to uger tre gange årligt skal følge op på deres arbejde med at skabe en mere varieret skoledag. I de udvalgte uger skal de i fællesskab evaluere og på baggrund af erfaringer og resultater fra egen praksis udvikle nye typer af variation.

Derudover har ledelsen skabt organisatoriske rammer, der tillader, at lærerne fremadrettet kan mødes i team hver fjerde uge for at drøfte og koordinere variation i fællesskab. Formålet er dels at sikre en løbende sparring mellem lærere og pædagoger, så de kan inspirere hinanden og justere undervejs. Og dels handler det om at sikre koordinering og vidensdeling af forskellige typer af variation i deres undervisning, så eleverne oplever en mere spændende og varieret undervisning. Med henblik på at understøtte løbende vidensdeling blandt lærerne, har ledelsen udviklet et skema, hvori lærere kan beskrive og evaluere nye metoder og aktiviteter, de har afprøvet i undervisningen. Skemaerne hænges op i personalerummet, så de er synlige og tilgængelige for alle, og drøftes på team- eller personalemøder.

Henimod slutningen af projektfasen blev der på et arbejdsgruppemøde arbejdet med, hvordan lærerne kan blive bedre til at udøve tydelig klasseledelse med henblik på at sikre sammenhæng mellem læringsaktiviteter i og uden for klasserummet. Dette udfoldes yderligere under nedenstående afsnit omkring indhold.

Indhold

Indsatsen består overordnet set i at skabe rammer og organisering, der gør det muligt for lærerne at samarbejde om at udvikle og koordinere forskellige typer af variation. Et centralt element i dette arbejde er, som tidligere beskrevet, det at kunne udøve tydelig klasseledelse, der sikrer høj faglighed og sammenhæng mellem forskellige undervisningsformer og didaktiske og pædagogiske greb. Indsatsen består således af to delelementer, der har fokus på lærernes koordinering og styring af variation uden for klasserummet, og som i samspil skal bidrage til at styrke elevernes fysiske og aktive deltagelse og læring i undervisningen:

- Samarbejde i par omkring udvikling og koordinering af variation
- Styrke kompetencer i forhold til klasseledelse uden for klasserummet.

I de følgende afsnit præsenteres det, hvordan skolen har organiseret og arbejdet med disse delelementer.

Samarbejde i par omkring udvikling og koordinering af variation

Samarbejdet omkring udvikling og koordinering af variation er foregået ved, at lærere har samarbejdet to og to om at planlægge og evaluere de forskellige variationstyper, de har afprøvet undervejs. Samarbejdet blev struktureret således, at alle fik en partner, som den enkelte lærer normalt ikke samarbejdede med i den daglige praksis. Intentionen var at skabe mulighed for, at lærere og pædagoger kunne sparre med og inspirere hinanden på nye måder på tværs af fag og klasser.

I makkerparrene har der således været fokus på at dele viden og erfaringer fra arbejdet med at afprøve nye typer af variation og i fællesskab justere og videreudvikle aktiviteter og forløb med fokus på elevernes fysiske og aktive deltagelse.

I begyndelsen af projektforløbet fulgte makkerparrenes arbejde den aftalte struktur for arbejdet med variation på skolen, dvs. de enkelte par skulle mødes minimum tre gange over en periode på to uger. Denne organiseringsform viste sig at være en udfordring, i det ikke alle makkerpar havde mulighed for at samarbejde om forberedelse og gennemførelse af nye variationsformer, fordi deres skemaer ikke matchede. Gennemførelsen af denne samarbejdsorganisering fordrede justeringer i skemaet for flere af lærerne, og enkelte par måtte opgive at sparre med hinanden og søge inspiration og samarbejde i deres team. Disse udfordringer har affødt, at ledelsen har skabt organisatoriske rammer, der muliggør, at lærerne kan mødes i deres team hver fjerde uge og sparre og dele erfaringer omkring deres arbejde med at variere undervisningen, herunder erfaringer omkring klasseledelse i uderummet.

Klasseledelse uden for klasserummet

Når undervisningen rykkes uden for klasserummets vante rammer, oplever lærerne på Rinkenæs Skole, at det kan være svært at skabe en god (relevant og meningsfuld) overgang til aktiviteter, der skal foregå i skolens uderum eller fællesarealer. Det, der kendetegner læringsmiljøerne uden for klasserummet, er, at rammerne ikke i samme grad som klasserummet er definerende for, hvad der skal foregå, og derfor inviterer til aktiviteter, der minder om frikvarter og leg. Dette udfordrer lærernes klasseledelse, idet undervisningen er sværere at strukturere, og fordi både elever og lærere mødes af udefrakommende input, der kan forstyrre og flytte fokus fra undervisningen, hvis de ikke håndteres. Forskelle i læringsrummenes fysiske rammer gør desuden, at det kan være svært at skabe en tydelig sammenhæng på tværs af aktiviteter i og uden for klasserummet, der skal understøtte elevernes læringsprocesser og sikre, at de oplever undervisningen som meningsfuld. >

At udøve tydelig klasseledelse indebærer flere forskellige didaktiske og pædagogiske greb. På Rinkenæs Skole har ledelse og lærere haft særligt fokus på følgende fire greb. Grebene beskrives enkeltvis og udfoldes nærmere i de efterfølgende praksiseksempler.

- **Fælles retningslinjer:** Som udgangspunkt for arbejdet med at styrke lærernes klasseledelse i uderummet, har ledelse og lærere arbejdet med at formulere fælles retningslinjer for adfærd og deltagelse i skolens forskellige læringsmiljøerne. Retningslinjerne skal bidrage til at skabe faste rutiner i overgange mellem læringsmiljøerne, mere tydelige strukturer og forventninger til elevernes måder at deltage på i de enkelte læringsmiljøer. Overordnet set er retningslinjernes formål således tydeligt at kommunikere forventninger til elevernes adfærd i klasserummet, i overgange, opstartsfasen og afslutninger, så eleverne ved, hvordan de skal bevæge sig rundt inden og uden for skolens fysiske rammer. Retningslinjerne fungerer således som et fælles afsæt for lærerne, som understøtter deres klasseledelse og kan bidrage til at skabe den struktur, de savner. Som led i at tydeliggøre retningslinjerne for eleverne, arbejder skolen med at udarbejde et visuelt udtryk i form af plakater/oversigter, der skal hjælpe eleverne til at navigere i de forskellige læringsmiljøer og stilladse dem i overgangene mellem disse. Eleverådet er involveret i processen med at formulere retningslinjer for skolens fællesarealer, således at eleverne har ejerskab og bidrager til at forme de læringsmiljøer og fællesskaber, de er del af.
- **Feedforward:** Tydelig klasseledelse handler desuden om at tydeliggøre formålet med og indholdet i undervisningen for eleverne. Dette gælder klasseledelse både i og uden for klasserummet, men bliver særligt vigtigt, når de fysiske rammer for undervisningen ændres og potentielt skaber usikkerhed hos eleverne. På Rinkenæs Skole har de derfor haft særligt fokus på feedforward med henblik på at forberede eleverne til, hvad der skal ske, når de forlader klasserummet, hvad formålet med aktiviteten er,

og hvad der forventes af eleverne i forhold til at løse en given opgave.

- **Kobling af læringsaktiviteter:** I lærernes arbejde med at skabe tydelig klasseledelse har det at koble læringsaktiviteter været et centralt didaktisk greb, der skal bidrage til at skabe struktur og sikre den røde tråd mellem læringsaktiviteter i uderummet med undervisningens mere generelle tematik, altså det, eleverne er i gang med at lære. Læringsaktiviteterne uden for klasserummet kobler sig tematisk til undervisningens generelle indhold og mål og udgør således en af de måder, eleverne skal arbejde med indholdet på. Eleverne har arbejdet med tematikken, fx faglig læsning, og de har således i fællesskab udviklet forforståelser af indholdet, som sætter dem i stand til at deltage i aktiviteterne i uderummet.
- **Organisering af læring i uderummet:** Et centralt element i det at skabe en tydelig struktur er desuden det at organisere elevernes læring i uderummet. Lærerne på Rinkenæs Skole har i denne sammenhæng arbejdet med at skabe opgaver med bånd, dvs. opgaver, som eleverne skal løse og præsentere undervejs, inden de fordyber sig i opgaven igen. Opgaver i form af bånd udgør dels en forudsætning for, at eleverne kan besvare og gennemføre lærings- og samarbejdsaktiviteterne, og dels at de kan præsentere produkterne efterfølgende. Opgaverne understøtter elevernes videre arbejde med tematikken og anvendelse af viden og produkter fra aktiviteterne i uderummet.

På de næste sider præsenteres to konkrete praksiseksempler, der viser, hvordan lærere på Rinkenæs Skole har arbejdet med variation uden for klasserummet. De to eksempler er valgt, fordi de illustrerer centrale elementer fra skolens arbejde med at udøve klasseledelse i uderummet, heriblandt feedforward, kobling af aktiviteter og organisering af elevernes læring.

Eksempel 1: Variation med fokus på fysisk og aktiv deltagelse

Læs og forstå - gennem leg og fysisk aktivitet

I dette eksempel har lærerne arbejdet med at stilladsere læringsaktiviteterne således, at alle elever kan være med og har en specifik opgave. Undervisningen er varieret på en måde, så elevernes kroppe og sanser bliver inddraget i nye læringsmiljøer, der er struktureret omkring en konkret aktivitet, nemlig faglig læsning. Den faglige læsning er struktureret således, at der er skabt benspænd for eleverne undervejs, så de er nødt til at løse forskellige opgaver for at gennemføre aktiviteten. Aktiviteten er organiseret således, at der veksles mellem tid til fordybelse, hvor eleverne løser den givne opgave, og samling, hvor eleverne præsenterer

deres svar. Dette understøtter, at elevernes deltagelse i aktiviteten bliver målrettet, og at det er tydeligt for eleverne, hvad der skal ske undervejs.

Denne måde at stilladsere læringsaktiviteter på, trækker på elementer fra læringsledelse, som handler om at udøve didaktiske greb, der bidrager til at skabe tydelige koblinger mellem aktivitet og mål.

Læs og forstå - gennem leg og fysisk aktivitet

I danskundervisningen i 2. klasse har to lærere arbejdet med leg og bevægelse for at fremme elevernes motivation for og lyst at læse. I eksemplet er det faglig læsning, der er fokus på. Lærerne er optagede af at skabe læringsrum, hvor flere elever deltager aktivt i og viser interesse for at læse og besluttede derfor at flytte undervisningen ud af klasseværelset og anvende skolens uderum.

I stedet for at lade eleverne sidde i klassen og lave stillesiddende læseaktiviteter, har lærerne tilrettelagt et stjerneløb med otte poster, der giver eleverne mulighed for at læse og forstå gennem fysisk deltagelse og samarbejde. Målsætningerne for denne type variation er, at eleverne oplever læsning som en meningsfuld aktivitet, der både rummer sociale og faglige elementer – og som også er sjov at deltage i.

Stjerneløbet er organiseret sådan, at eleverne på hver post i løbet skal læse en side højt og hjælpe hinanden med at svare på spørgsmål til teksten, som de skal præsentere for læreren, når de løber tilbage til midten. Eleverne skal gennem dialog med læreren og hinanden vise, at de har læst og forstået teksten, før de kan fortsætte videre til næste post.

Eleverne er inddelt i små grupper (2-3 elever i hver) og skal skiftes til at læse op for hinanden, inden de sammen finder frem til svarene. Denne holddeling har til formål at skabe mulighed for, at alle elever deltager aktivt og samarbejder om at forstå det, de læser.

Eksempel 2: Variation med fokus på fysisk og aktiv deltagelse

Når krop og mobil bruges til at lære grammatik

I dette eksempel har lærerne arbejdet med at skabe en tydelig kobling til mere generelle læringsaktiviteter, dvs. det de er i gang med at lære i dansk om ordklasser. Dette har de bl.a. gjort gennem feedforward, hvor eleverne præsenteres for opgaven og dens kobling til det, de er i gang med at lære, her ordklasser i dansk grammatik.

Ligesom i det første eksempel arbejder eleverne her sammen om at løse en opgave, og det har derfor været væsentligt for lærerne at strukturere elevernes samarbejde, så de ved, hvordan de arbejder sammen og hjælper hinanden, så alle elever deltager aktivt i aktiviteten. Feedforward

handler i denne sammenhæng også om at opbygge en fælles forståelse med eleverne om, hvordan man anvender og agerer i læringsmiljøer uden for klasserummet. Som det fremgår i eksemplet, rummer aktiviteten et andet centralt element i klasseledelse, nemlig opsamling, der muliggør, at eleverne kan præsentere og få feedback på deres arbejde, og der kan laves koblinger til andre opgaver eller faglige tematikker, der skal arbejdes med. Dette understøtter elevernes meningskabelse i forhold til at se en rød tråd mellem de læringsaktiviteter, de deltager i, og forstå, hvordan de hænger sammen med målet for undervisningen.

Når krop og mobil bruges til at lære grammatik

I danskundervisningen i 6. klasse har to lærere arbejdet med at 'sætte grammatikundervisningen fri' fra klasserummet og lade eleverne bevæge sig rundt på skolen og gøre brug af de fysiske rammer både inde og ude. Lærerne ønskede at gøre grammatikundervisningen mere motiverende og meningsfuld for eleverne for at undgå, at de elever, der normalt finder grammatik udfordrende eller kedeligt, trækker sig i baggrunden og kun deltager perifert i undervisningen.

I dette eksempel arbejder eleverne med ordklasser, specifikt forholdsord, som flere af eleverne har det vanskeligt med. Lærerne har derfor tilrettelagt en undervisning, der understøtter forskellige og mere anvendelsesorienterede måder at lære på, der relaterer sig til elevernes hverdagsliv.

Eleverne skal bruge deres mobiltelefoner til at tage billeder af og 'kropsliggøre' forholdsord fra en liste, som lærerne har udarbejdet - fx ved at stå oven på, under eller ved siden af et bord, en stol, et træ i skolegården eller hinanden. Målet med denne undervisning er at gøre grammatikken mere tilgængelig, visuel og

anvendelsesorienteret ved at give eleverne mulighed for at bruge kroppen til at forstå og anvende forholdsord i konkrete, meningsfulde sammenhænge. Brug af mobiltelefon giver desuden eleverne mulighed for at anvende visuelle, nonverbale fremstillingsformer til at understøtte den mundtlige præsentation, hvilket virker motiverende og skaber tryghed for flere elever.

Opgaven er stilladseret og rammesat således, at eleverne arbejder sammen i mindre grupper, hvor alle har en funktion i opgaveløsningen. Ingen kan derfor trække sig eller blive ekskluderet fra læringsaktiviteterne, fordi de ikke ved, hvad de skal gøre, hvordan de skal deltage, hvad målet er og hvad resultatet af opgaven kan være.

Opgaven munder ud i, at eleverne laver en præsentation af, hvordan forholdsord kan 'se ud', når de kropslig- og billedgøres med brug af elevernes egne kroppe og skolens fysiske rammer. Eleverne viser med billeder og mundtlig præsentation og på baggrund af kropsliggjorte erfaringer, hvordan de har forstået betydningen af de forskellige forholdsord, og i hvilke sammenhænge de anvendes.

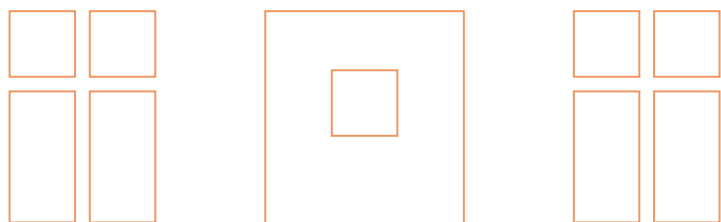
Fysisk og aktiv deltagelse i og uden for klasserummet skaber differentierede deltagelsesmuligheder

Gennem fysiske læringsaktiviteter får eleverne mulighed for at arbejde kreativt og anvendelsesorienteret og bruge kroppen til at løse opgaver, der tit spænder ben for mange elever, når det 'kun' er hovedet, der er på arbejde. Når undervisningen varieres gennem bevægelse skabes mere differentierede deltagelsesmuligheder for eleverne, hvilket understøtter udvikling og styrkelse af inkluderende læringsmiljøer.

Dette hænger bl.a. sammen med, at fysiske aktiviteter i undervisningen kan have positiv betydning for elevernes koncentration og faglige resultater. Det at bruge kroppen aktivt og på forskellige måder i undervisningen gør undervisningens indhold, hvad enten det handler om at læse eller dansk grammatik, mere tilgængelig og meningsfuld for eleverne. Dette øger deres lyst til at lære og deltage aktivt i under-

visningen. Når læringsaktiviteter foregår uden for klasserummet, får eleverne mulighed for at deltage og samarbejde på nye og anderledes måder, hvilket kan bidrage positivt til deres trivsel og selvopfattelse i de fællesskaber, de er del af.

Tydlig klasseledelse og organisering af elevernes læring er centralt, når undervisningen varieres med læringsaktiviteter uden for klasserummet. Det er vigtigt, at eleverne oplever, at der er en meningsfuld sammenhæng mellem de aktiviteter, der foregår uden for klasserummet og det, de er i gang med at lære i undervisningen. Tydelig kommunikation omkring indhold, form og mål og retningslinjer for, hvordan man agerer i forskellige læringsmiljøer uden for klasserummet, er desuden væsentligt i forhold til at understøtte elevernes læringsprocesser.

Erfaringer og resultater

- En central læring i projektet er, at variation ikke behøver at handle om fx at integrere nyt indhold i undervisningen, men snarere om at tilrette indholdet på forskellige og afvekslende måder, så flere forskellige muligheder for læring og deltagelse bliver tilgodeset. At variere sin undervisning er altså ikke nødvendigvis et spørgsmål om, at 'starte forfra' i sin planlægning, men handler om løbende at skifte mellem forskellige typer af undervisningsformer og veksle mellem forskellige måder at organisere læringsaktiviteterne. Det kan eksempelvis være i forhold til de fysiske rammer, så klasserummet udvides eller flyttes udenfor.
- Det at udøve klasseledelse i uderummet forudsætter et fælles pædagogisk grundlag blandt ledelse og lærere, så der bliver skabt en struktur og nogle retningslinjer, der er tydelige for både elever og lærere. Det kræver andre pædagogiske og didaktiske rammer for undervisningen, når de fysiske rammer ikke er der til at definere en tydelig grænse for læringsrummet. Og samtidig stiller det krav om en mere faciliterende eller vejledende lærerrolle, der kan understøtte eleverne i deres mere frie og selvstændige læringsprocesser. God og tydelig klasseledelse i uderummet forudsætter derfor en fælles indsats mellem ledelse og lærere.
- Tydelig klasseledelse er afgørende, hvis læringsaktiviteter uden for klasserummet skal være meningsfulde for eleverne og understøtte deres læringsprocesser. Lærerne oplever, at enkle pædagogiskdidaktiske greb bidrager til at skabe struktur og fokus i undervisningen – også selv om den foregår i læringsmiljøer, hvor rammerne ikke tydeligt definerer, hvad der skal ske. Lærerne fremhæver eksempelvis det at forberede eleverne, inden de forlader klassen, og organisere deres læring og samarbejde, så de ikke er tvivl om, hvad de skal, når de skal arbejde selvstændigt med en opgave. Tydelige strukturer og stilladsering i form af feedforward og benspænd for eleverne undervejs i læringsaktiviteterne har gjort det nemmere for lærerne at 'give slip' på eleverne og samtidig understøtte deres læringsprocesser. Lærerne oplever desuden, at eleverne har nemmere ved at samarbejde og hjælpe hinanden i grupper, når der er skabt strukturer for, hvordan de arbejder sammen og løser en opgave i fællesskab.
- En anden central læring i projektet er, at det at have faste rammer og systematik i forhold til at samarbejde omkring en mere varieret skoledag er afgørende for, at man får nye tiltag udviklet og gennemført i en ellers travl hverdag. Det nye og anderledes, der afviger fra det, man kender, kan nemt blive udskudt og nedprioriteret, hvis der ikke er faste rammer og aftaler. Rammer, aftaler om samarbejde og deadlines er nødvendigt, når praksis skal udvikles, og det er derfor et centralt ledelsesmæssigt ansvar at få skabt organisatoriske rammer, der understøtter dette.
- Flere af lærerne giver desuden udtryk for, at de oplever mere engagerede og glade elever, når de anvender variationstyper, der understøtter elevernes fysiske, aktive deltagelse. Flere af de elever, der kan være svære at motivere i den mere boglige og stillesiddende undervisning, kommer i højere grad i spil, når de vante rammer for undervisningen brydes op og byder på forskellige lærings- og deltagelsesmuligheder.

4. Gode råd

Ledere og pædagogisk personale fra skoler i de to kommuner peger på en række gode råd, som er vigtige at tænke ind i planlægning, gennemførelse og opfølgning i arbejdet med at skabe en mere varieret skoledag.

Gode råd til indholdet:

- Eleverne ønsker medbestemmelse og motiveres af det. Fokusgruppeinterview med elever er en enkel metode til at inddrage elevernes stemme. Det er ofte små ting, eleverne efterlyser, for at deres skoleglæde og motivation højnes. Hvis det pædagogiske personale er nysgerrige og har mod til at justere egen praksis for at imødekomme elevernes forslag, føler eleverne sig hørt og oplever, at de har medbestemmelse.
- Det er vigtigt at italesætte for eleverne, at der arbejdes med at skabe variation i skoledagen, og ikke mindst forklare eleverne, hvorfor der er fokus på at skabe variation. Ved at skabe øget bevidsthed om formålet med variation i skoledagen og i undervisningen kan systematikken i teamet øges, ligesom det synliggøres for eleverne, hvordan variation kan være med til at øge deres motivation, deltagelse og udbytte af undervisningen.
- Det er afgørende at arbejde med tydelig klasseledelse i gruppearbejde og undervisning uden for klasserummet for at sikre gode rammer for deltagelse og læring. Lærere og pædagoger skal være tydelige på regler og italesætte overgange ude/inde, mellem arbejdszoner og mulighederne for at få vejledning ved underviserne. Organisering

og strukturering af elevernes samarbejde og læringsprocesser, fx i form af feedforward og aktiviteter med benspænd, er ligeledes centralt med henblik på at skabe sammenhæng mellem læringsaktiviteter i uderummet og generelle tematikker i undervisningen.

Gode råd til processen:

- Tænk det at arbejde med variation som et aktionslæringsprojekt, hvor man udvikler, afprøver, evaluerer og justerer. Start gerne med mindre tiltag og gør erfaringer med dette, inden man gradvist kan udvide udviklingsarbejdet til at omfatte flere undervisere, elever, dage mm.
- Det er en god idé, at både ledelse og undervisere på skolen er involveret i indsatsen samtidigt, og at ledelsen både deltager ved at skabe rammer for udviklingsprocessen og deltager som faglig sparringspartner tæt på indsatsen og de tiltag, man afprøver. Det skaber energi og udveksling af ideer på hele skolen, som betyder, at de små tiltag hurtigt spreder sig og skaber værdi.
- Tænk udviklingsarbejdet sammen med eksisterende aktiviteter eller tiltag, hvis muligt. Det giver et godt afsæt for at komme i gang og for at videreudvikle læringsaktiviteter og samarbejder målrettet.

5. Hvis du vil vide mere

Nedenfor finder du links til relevante publikationer og hjemmesider, som behandler temaet om variation i skoledagen.

Erfaringsopsamlinger fra skoler

- EVA: Organisering af en varieret skoledag. Kan tilgås på www.eva.dk.
- Skolerne i Snekkersten: Variation i skoledagen. Kan tilgås på www.skolerne-i-snekkersten.dk.
- EMU: Forskellige undervisningsformer i skoledagen. Kan tilgås på www.emu.dk.

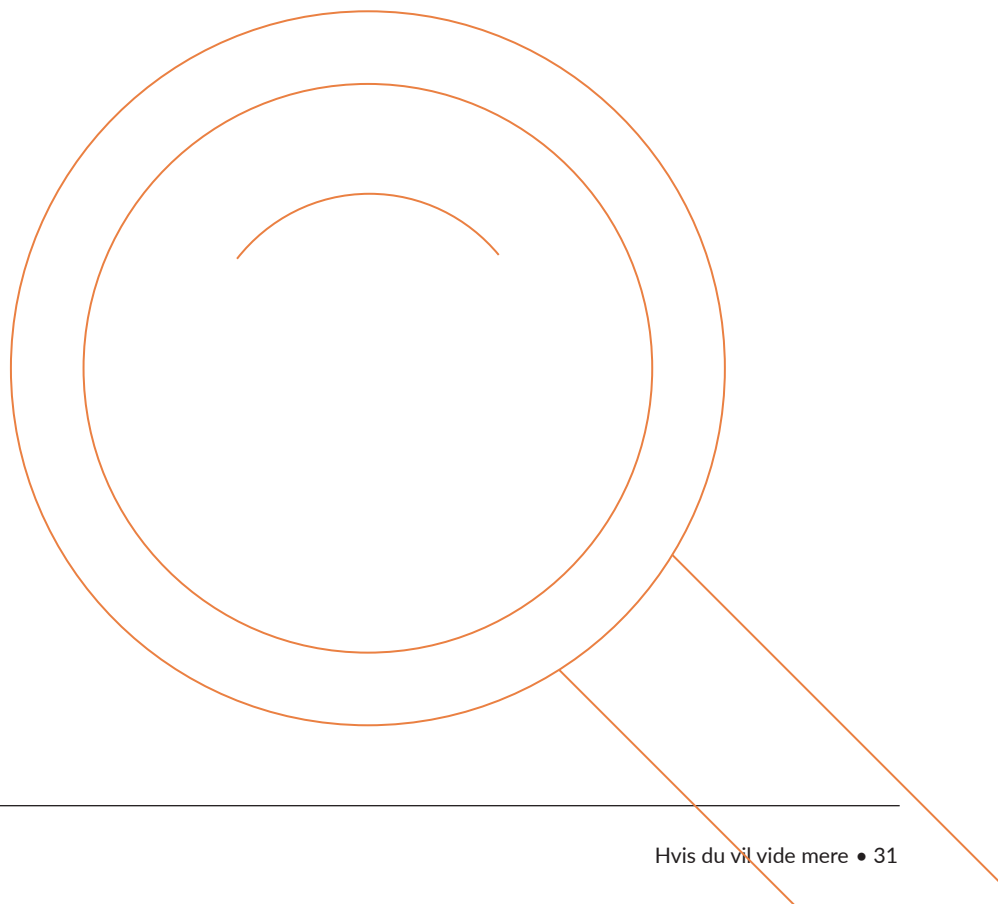
Redskaber

- Redskab til skemalægning: www.docendo.dk. Kan tilgås på www.docendo.dk.

- Analysemodel: Egenanalyse af bevægelse i udkolingen, udarbejdet af Nationalt Videncenter KOSMOS for Undervisningsministeriet. Kan tilgås på www.emu.dk.

Inspirationshæfter

- Inspirationshæftet fra Børne- og Kulturchefforeningen, Skolelederforeningen og KL (2016): Læring i en varieret skoledag – ny praksis i folkeskolen II. Kan tilgås på www.skolelederforeningen.org.
- Inspirationsguide til god udeskolepraksis fra VIA University College, Steno Diabetes Center og Ministeriet for Børn, Undervisning og Ligestilling samt Miljø- og Fødevarerministeriet (2016): Inspirationsguide til god udeskolepraksis målrettet skoleledere, lærere og pædagoger. Kan tilgås på www.emu.dk.

6. Litteraturliste

Nedenfor finder du referencer til eksisterende viden om variation i skoledagen, som er det fælles vidensgrundlag, som skolerne i projektet har arbejdet ud fra.

Becker et. Al. (2017). Effects of Regular Classes in Outdoor Education Settings: A Systematic Review on Students' Learning, Social and Health Dimensions. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 2017, 14, 485.

Brooks, John (2010): The Effectiveness of Constructivist Science Instructional Methods on Middle School Students' Student Achievement and Motivation. Walden University.

Børne- og Kulturchefforeningen, Skolederforeningen og KL (2016) om Læring i en varieret skoledag – ny praksis i folkeskolen II: Kan tilgås på www.kl.dk.

Dickerson, Daniel; Clark, Matthew; Dawkins, Karen & Cathy Horne (2006): Using Science Kits to Construct Content Understandings in Elementary Schools. *Journal of Elementary Science Education*. 18(1): 43-56.

Ejbye-Ernst, N., Mygind, L. & Bentsen, P. (2016). Inspirationsguide til god udeskolepraksis målrettet skoleledere, lærere og pædagoger. VIA University College, Steno Diabetes Center, Ministeriet for Børn, Undervisning og Ligestilling samt Miljø- og Fødevarerministeriet. Kan tilgås på www.emu.dk.

EMU (2018a) Egenanalyse af bevægelse i udskolingen, udarbejdet af Nationalt Videncenter KOS. MOS for Undervisningsministeriet. Kan tilgås på www.emu.dk.

EMU (2018b): At skabe en fælles platform for lærere og pædagoger, er mere end bare at mødes og tale om det. Kan tilgås på www.emu.dk.

EVA (2014). "Inspiration til arbejdet med skolereformen. De første erfaringer med en længere og mere varieret skoledag". Kan tilgås på www.eva.dk.

Fedewa, Alicia L. & Soyeon Ahn (2011): The Effects of Physical Activity and Physical Fitness on Children's Achievement and Cognitive Outcomes: A Meta-Analysis. *Research Quarterly for Exercise and Sport*. 82(3).

Hermansen, M. (2007). Læringsledelse – løft til læring i skolen. Forlaget Samfundslitteratur, Rockwoolfonden.

Hattie, John (2009): Visible Learning - A Synthesis of Over 800 Meta-Analyses Relating to Achievement. Routledge.

Howie, Erin K. & Russel R. Pate (2012): Physical activity and academic achievement in children: A historical perspective. *Journal of Sport and Health Science*. 1: 160-169.

KORA (2016). En længere og mere varieret skoledag - kortlægningsrapport. Kan tilgås på www.kora.dk.

KORA (2017). En længere og mere varieret skoledag – implementerings- og effektundersøgelse. Kan tilgås på www.kora.dk.

Nordahl, T., Sunnevåg, A.-K., Aasen, A.M., og Kostøl, A.K. (2010). Uligheder og variationer: Danske elevers motivation, skolefagligt læringsudbytte og sociale kompetencer. Professionshøjskolen University College Nordjylland.

Plauborg, H. (2016). Klasseledelse gentænkt. København: Hans Reitzels Forlag.

Plauborg, H. et al. (2010). Læreren som leder: klasseledelse i folkeskole og gymnasium. København: Hans Reitzels Forlag.

Rambøll & Dansk Clearinghouse for Uddannelsesforskning (2014): Forskningskortlægning. Varieret læring, bevægelse, udeskole og lektiehjælp. Udarbejdet for Undervisningsministeriet. Kan tilgås på www.uvm.dk.

Skolespring.dk (2018): Følg din nysgerrighed. Kan tilgås på www.skolespring.dk.

UVM (2018). Undervisningsministeriets temahæfte om organisering af en varieret skoledag. Kan tilgås på www.eva.dk.

Søndergaard, D.M. et al. (2014). Ro og klasseledelse i folkeskolen. Undervisningsministeriet, 2014. Kan tilgås på www.emu.dk.

UVM (2016): Notat om resultater fra evaluerings- og følgeforskningsprogram til folkeskolereformen www.emu.dk.

Watson, et al. (2017). Effect of classroombased physical activity interventions on academic and physical activity outcomes: a systematic review and metaanalysis. International Journal of Behavioral Nutrition and Physical Activity.

Bilag 1: Interviewguide - Fokusgruppe med elever om en mere varieret skoledag

I dette bilag finder du en interviewguide til at gennemføre fokusgrupper med elever, som er udviklet i samarbejde mellem skolerne i Vejen Kommune, Rambøll Management Consulting og Københavns Professionshøjskole.

Formål med fokusgruppen

- Inddrage elevernes perspektiv på, hvordan vi kan gøre skoledagen mere varieret og motiverende.
- Jeres input skal anvendes i et projekt, som skolen deltager i, hvor vi vil tilrettelægge skoledagen (en dag om ugen) på en ny og anderledes måde, hvor alle elever er motiverede og engagerede i undervisningen.
- Vores videre arbejde med de input, vi får fra jer og de andre elever, der interviewes, sker uden, at jeres navne nævnes, og I er derfor anonyme.
- Vi vil også spørge ind til, hvordan I har oplevet de flexdage, vi har afholdt [tilpas ift. de konkrete aktiviteter].

Spilleregler under fokusgruppen

- Vi er interesseret i at høre om jeres erfaringer, oplevelser, interesser og ønsker til en skoledag, der er spændende, motiverende og hvor I får mulighed for at udforske jeres nysgerrighed og særlige interesser.

- Der er ingen rigtige og forkerte svar – jeres oplevelser og ønsker er værdifulde i sig selv.
- I skal lytte til hinanden og ikke afbryde, men I må gerne stille hinanden spørgsmål og supplere hinanden.

Temaer i fokusgruppeinterviewet

Vi vil gerne tale med jer om to temaer:

1. Oplevelser med motiverende undervisning.
2. Ønsker og ideer til en motiverende skoledag.

Præsentation af informanter

Inden vi starter, må I gerne præsentere jer med navn, alder og klassetrin.

Navne:

Alder:

Klassetrin:

Tema 1:

Elevernes oplevelser med motiverende undervisning

- Synes I (generelt), at undervisningen er spændende (og motiverende) på en sådan måde, at I får lyst til at være med og lære mere?
- Hvornår er undervisningen det? Beskriv en undervisningsgang eller en hel skoledag, hvor I særligt fik lyst til at lære mere, blev nysgerrige, fik mulighed for at undersøge eller øve jer i noget, som I (virkelig havde lyst til), syntes var virkelig interessant?
 - Hvorfor var undervisningen spændende? (Motiverende/inspirerende). Var det fx:
 - Det, I lavede? (Aktiviteterne). Måden, I blev undervist på?
 - Det, I skulle lære noget om/finde ud af? (Indholdet i undervisningen, tema, fag, problemstilling).
 - Jeres lærer, der gjorde/sagde noget? (Undervisningen var motiverende)
 - Stedet/rummet I blev undervist?
- Hvad sker der I undervisningen, når I oplever, at det er særligt spændende, interessant (motiverende)? Er det, når der ...
 - Fx indgår bevægelse, værksteder, ud-af-huset aktiviteter, besøg?
- Hvornår oplever I, at undervisningen eller skoledagen (som helhed) ikke er så spændende og interessant? (Er mindre motiverende).
 - Er der nogle situationer eller tidspunkter i skoledagen, hvor I måske ligefrem keder jer?
 - Hvad skyldes det?

Tema 2:

Ønsker og ideer til en motiverende skoledag

[Indled temaet med at forklare om rammerne for de følgende spørgsmål: Vi er optaget af at skabe en spændende og motiverende skoledag, hvor alle elever har lyst til og kan deltage aktivt. Vi vil gerne have jeres forslag til dette. Der er fortsat tale om en faglig skoledag med undervisning (men gerne på nye måder), så jeres forslag skal gerne tænkes inden for den ramme].

- Hvis vi kigger fremad og I skal hjælpe os med at finde ud af, hvordan vi kan sammensætte en skoledag, så den bliver mest muligt motiverende for jer som elever, beskriv da, hvordan skoledagen så skulle se ud?

[Lad alle eleverne få mulighed for at svare her og hjælp dem til at sætte så mange ord på som muligt, så vi kommer i dybden med deres forslag. Til de yngste elever kan det være en ide at bede dem tegne eller finde billeder, der illustrerer deres forslag og tale ud fra det. Brug evt. nedenstående spørgsmål som hjælp til konkretisering]

- Hvad vil I gerne lære om (indhold)?
 - Fx temaer, interesser, problemstillinger, fag, erhverv og professioner?
- Hvordan vil I gerne lære nyt (form)?
 - Fx hold på tværs af klasser

- Sammen med andre elever i grupper/par
- Besøg på eller ud af skolen
- Nye undervisere
- Opgaver, hvor I skal bruge jeres hænder og krop og måske fremstille/skabe noget (som I måske skal vise andre)
- Opgaver, hvor I skal løse et (virkeligt) problem/finde frem til et svar/løsninger, som I ikke lige kender svaret på, måske andre steder end på skolen og sammen med andre end lærerne? (Virkelighedsnær problemløsning i samarbejde med eksterne)
- Bevægelse.
- Er der andre ting i skolen, end hvordan skoledagen er (tilrettelægges), som har betydning for, om I er glade/for at gå i skole og har lyst til at være med? [Ud fra jeres kendskab til eleverne kan følgende forhold være relevant at medtænke]
 - Venskaber, fritidsinteresser, familie/hjemmesituation?
 - Vanskeligheder, særlige behov?

Bilag 2: Proces- og implementeringsplan

I dette bilag finder du en skabelon til en proces- og implementeringsplan, som kan anvendes til brug for gennemførelse af udviklingsprojektet i praksis. De forskellige komponenter i skemaet kan udfyldes i vilkårlig rækkefølge. Nogle komponenter vil kunne udfyldes i forbindelse med

projektets opstart, mens andre komponenter først kan beskrives senere i udviklingsprocessen. Implementeringsplanen er udarbejdet i fællesskab mellem de deltagende skoler i Vejen Kommune, Rambøll Management Consulting og Københavns Professionshøjskole.

Proces- og implementeringsplan		
Inkluderende læringsmiljøer – en længere og mere varieret skoledag		
Komponent	Refleksionsspørgsmål	Beskrivelse
Vision	Hvad er den overordnede vision for projektet? Hvordan hænger denne vision sammen med organisationens overordnede vision?	
Mål og resultater	Hvad er de primære mål med projektet? (Hvilke resultater ønsker I at opnå) Hvordan skal implementeringen bidrage til disse mål?	
Indsatsområder i implementeringen	Hvilke indsatsområder skal prioriteres i implementeringen? Hvilke styrker og ressourcer kan nyttiggøres/aktiveres i implementeringen? Hvilke udfordringer og barrierer må håndteres i implementeringen?	
Tiltag og aktiviteter i implementeringen	Hvilke tiltag og konkrete aktiviteter vil I gennemføre i implementeringen? Hvem er ansvarlig for implementeringens tiltag og aktiviteter?	

Roller og ansvar i implementeringen	<p>Hvem skal deltage i implementeringen?</p> <p>Hvad er de forskellige personers rolle?</p> <p>Hvad er de forskellige personers ansvar?</p>	
Kommunikationsplan	<p>Hvem skal der kommunikeres med?</p> <p>Hvornår skal der kommunikeres til de forskellige grupper, hvad skal kommunikeres og hvordan skal der kommunikeres?</p>	
Tidsforbrug og tilgængelige ressourcer	<p>Hvor meget tid er der afsat til aktiviteterne i implementeringen?</p> <p>Hvor meget tid forventes de forskellige deltagere i implementeringen at anvende?</p>	
Faser og milepæle i implementeringen	<p>Hvad er implementeringens hovedfaser?</p> <p>Hvilke særligt vigtige aktiviteter og milepæle ligger i hver fase?</p> <p>Hvornår skal disse aktiviteter gennemføres/ være afsluttet?</p>	
Status på implementeringen	<p>Hvor ofte vil I gøre status på implementeringen?</p> <p>Hvem skal have ansvar for denne status?</p> <p>Hvad skal status omhandle?</p>	
Forankring	<p>Hvordan tænkes det, at projektet skal fortsætte efter endt projektperiode?</p> <p>Hvilke konkrete aktiviteter kræver det i implementeringen og i forbindelse med projektets afslutning at sikre projektets fortsættelse?</p> <p>Er der faktorer, der kan hindre denne fortsættelse, og hvordan skal de i så fald håndteres?</p>	

Bilag 3: Dokumentation af implementering på skolerne

I dette bilag finder du et skema, som indeholder en række refleksionsspørgsmål om flexdagene. Skemaet er anvendt i udviklingsprojektet til løbende dokumentation af implementering af flexdagene og har samtidig haft til formål at understøtte det pædagogiske personales refleksion under-

vejs i processen. De udfyldte dokumentationsskemaer er blevet udfoldet og drøftet på møder i arbejdsgruppen som led i fælles refleksion og faglig sparring i udviklingsprocessen.

Refleksionsspørgsmål	Noter (kortfattet)
Hvad har I planlagt ift. flexdagene <ul style="list-style-type: none">• Hvilke intentioner for dagen?• Hvilke begrundelser/overvejelser ligger bag?	
Hvad gjorde I på flexdagene <ul style="list-style-type: none">• Hvilke aktiviteter gennemførte I?• Hvordan gjorde I?	
Evaluering med eleverne – erfaringer og tilbagemeldinger på spørgsmålene <ul style="list-style-type: none">• Hvad motiverede dig? Hvorfor?• Hvordan oplevede du dagen/aktiviteterne? (Fx spændende, sjov, kedelig etc.)• Fik du lyst til at være med og deltage aktivt? – I særligt hvad?• Hvornår lærte jeg mest?• Hvad gjorde jeg selv for at lære noget?• Fik du lært det, du ville?• Var der noget, der var svært, og hvad gjorde du så?	
Opsamling på metoder <ul style="list-style-type: none">• Evaluere gruppevis omkring metoderne• Hvorfor var det en god arbejdsmetode? Hvorfor motiverer den mig?	
Foreløbige tanker om behov for justering og konkrete handlinger i næste periode	
Udfordringer eller andet, der ønskes faglig sparring på ved kommende projektmøde	

